

מדינת ישראל

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף המפמ"רים
הפיקוח על הוראת היסטוריה

מדיניות הביטחון של מדינת ישראל בשנות ה-50 ומלחמת סיני

(4 שיעורים)

ד"ר אורנה כץ אתר

מוקדי הלימוד¹:

2 שיעורים – מדיניות הביטחון של מדינת ישראל בשנות ה-50

- בעיית הביטחון הבסיסי – הבהרת המושג. (ההתמודדות עם האיום הנמשך מצד מדינות ערב, החשש מ'סיבוב שני' ואופן ההיערכות לקראתו).
- בעיות הביטחון השוטף – הבהרת המושג. (ההסתננות ופעולות התגמול; בעיית המים).

* * *

בשנים 1949-1955 עמדה במרכז מדיניות הביטחון של ישראל השאיפה לשמר את הסטאטוס קוו שנוצר בעקבות הסכמי שביתת הנשק. מדובר היה בגבולות טובים יותר מאלה שנקבעו בהחלטת החלוקה של האו"ם (נובמבר 1947), ובמאזן דמוגרפי נוח יותר לישראל (לאור בריחתם וגירושם של כ-700,000 ערבים). כתוצאה מכך נקטה ישראל מדינות תקיפה בכל מקרה של ניסיון פגיעה בהסכמי שביתת הנשק, משמע כל מה שסיכן את יחסי הכוחות הדמוגרפיים החדשים או את ריבונות ישראל על גבולות שביתת הנשק. ישראל פעלה מדינית וצבאית, כולל הטלת משטר צבאי על ערביי ישראל. בה בעת הגיבה ישראל באופן מינורי בלבד להפרות הסכמי שביתת הנשק שלא היוו איום ממשי מבחינתה, כגון אלו שבוצעו על ידי ירדן בירושלים או סגירת תעלת סואץ לשיט ישראלי. בד בבד התכוננה ישראל לקראת 'הסיבוב השני' מול מדינות ערב. התוצאה הייתה הבחנה בין בעיית הביטחון השוטף עימה היה על ישראל להתמודד, לבין בעיות הביטחון הבסיסי.²

¹ לתלמידים אינטרניים: מרים עמירה-עופר, לימודי היסטוריה בחינוך הכללי: נושאי הלימוד תשע"א-תשע"ג, משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, אגף המפמ"רים, 2010, עמ' 23. לתלמידים אקסטרניים: אתר המפמ"ר, לימודי היסטוריה, עמ' 12:

<http://cms.education.gov.il/NR/rdonlyres/8F29263C-036A-4171-83A3-EE86AED7E071/115183/Externim.doc>

² דוד טל, תפיסת הביטחון השוטף של ישראל: מקורותיה והתפתחותה 1949-1956, מרכז מורשת בן גוריון ואוניברסיטת בן גוריון, תשנ"ה, עמ' 236-237.

1. בעיית הביטחון הבסיסי –

- **הגדרת המושג** – בעיית הביטחון הבסיסי היא הבעיה ארוכת הטווח עימה היה על ישראל להתמודד בשני העשורים הראשונים לקיומה: האיום הערבי לצאת לסיבוב שני מול ישראל.
- **ההתמודדות עם האיום הנמשך מצד מדינות ערב** – עד אמצע שנות החמישים העריכו בפקוד צה"ל ובמשרד החוץ כי אין לצפות למלחמת הטווח הקרוב. משמע בכוונת מדינות ערב לצאת לסיבוב השני. אם כי אינן מתכוננות לעימות כזה לאלתר. עם זאת הנחת העבודה הייתה כי צרוף נסיבות נוח מבחינת מדינות ערב, עלול להובילן למלחמה נגד ישראל.³ אי לכך ניסתה ישראל לדחות את העימות ובד בבד התכוננה לקראתו.

2. בעיות הביטחון השוטף –

- **הבהרת המושג** – בעיות הביטחון השוטף הן הבעיות שנבעו מההתמודדות היום היומית עם המילוי או אי המילוי של הסכמי שביתת-הנשק – ההסתננות למדינת ישראל; המאבק על מקורות הירדן ובעיית השטחים המפורזים.
- **ההסתננות ופעולות התגמול** – תופעת ההסתננות נבעה, בשלביה הראשונים, ממניעים חברתיים וכלכליים. מכאן ששורשי התופעה בהסתננות פליטים פלסטיניים למדינת ישראל בניסיון לחזור למקום מושבם הקודם, בחיפוש אחר חפצים שנותרו מאחור, איתור קרובי משפחה, איסוף יבול חקלאי והשתלטות על אדמות ספר בשטח הישראלי. עם זאת, כ-10% מההסתננויות בוצעו כבר בשלב זה למטרות שוד או נקם.⁴ ישראל ביקשה למנוע לחלוטין את ההסתננות בדרכים מדיניות וצבאיות כאחד. לדידה הייתה זו בעיה קיומית, חלק מאיום רחב יותר על עצם קיומה כמדינה יהודית וריבונותה על שטחיה. התוצאה הייתה הפעלת פטרולים חמושים לאורך הגבולות, ירי אל עבר מסתננים, הרס כפרים שננטשו על ידי הפלסטינים, וחרישת שטחי חקלאות שהיו שייכים בעבר לפלסטינים כדי לבטל את עילת ההסתננות. אך התופעה רק גברה והסלימה, וההסתננויות נועדו יותר ויותר למטרות גניבת רכוש יהודי, איסוף מודיעין והטלת טרור על אוכלוסיית העולים בישובי הספר.⁵
- **התמודדות ישראל עם תופעת ההסתננות** כללה הקמת חיל הספר (לימים משמר הגבול) וכן – ביצוע פעולות תגמול, במטרה להאיץ במדינות ערב השכנות לבלום את התופעה. הכולטות בהן היו פעולת 'קביביה' (1953) ו'חץ שחור' (1955).⁶

³ טל, תפיסת הביטחון... עמ' 7; שמעון גולן, גבול חם מלחמה קרה: התגבשות מדיניות הביטחון של ישראל 1949-1953, משרד הביטחון, 2000, עמ' 82, 161.

⁴ אבי שליים, קיר הברזל: ישראל והעולם הערבי, ידיעות אחרונות וספרי חמד, 2005, עמ' 96.

⁵ ב-1951 נרשמו 20 מקרי רצח של יהודים על ידי מסתננים. בשנים 1953-1954 נהרגו בפעולות טרור וחבלה 52 איש ו-54 נוספים נפצעו. ב-1956 נרצחו 46 איש. ראה: זאב דרורי, "צבא וחברה במדינת ישראל בשנות החמישים", עמ' 251. <http://web.bgu.ac.il/NR/rdonlyres/356C9E94-62A5-4827-B0D3-8FFFEC35ED36/88481/9.pdf>

⁶ בנושא זה חשוב להתמקד בהסבר מהן פעולות התגמול, היקף התופעה ויעדי ישראל. נתן להסתפק בדוגמא אחת בלבד.

• **המאבק על מקורות המים** - החל מ-1951 נסב הסכסוך בין ישראל לסוריה על שאלת ייבוש החולה, שנהר הירדן עבר דרכה, וכן על שאלת השליטה על הכינרת. מטרת ישראל הייתה להגדיל את כמות המים העומדת לרשותה, לחזק את השליטה הישראלית בשטחים המפורזים,⁷ ולהבטיח את השליטה הישראלית על הכינרת.

אך המתחיות בגבול הצפוני לא פגה. קו הגבול בין ישראל לסוריה עבר במרחק של 10 מטר מזרחית לגדת הכינרת, במטרה להשאיר את הכינרת כולה בידי ישראל. אך בפועל היה קשה מאוד לאכוף הסדר זה בין ישראל לסוריה, ולו בשל הקושי לשלוט על רצועת חוף של 10 מטר תוך מניעה מהאזרחים הסורים לשאוב מים או לדוג באגם. יתרה מכך, על פי ההגדרה, הגבול בין שתי המדינות אמור היה להיות נויל ולהשתנות בהתאם לשינויים בקו המים, טענה שהסורים דחו מכל וכל.⁸ התוצאה הייתה שורת תקריות אש בין ישראל לסורים, ששיאה – **פעולת כינרת**.

להעשרת ההוראה:

בעיות הביטחון השוטף על פי בן-גוריון:

הביטחון השוטף שלנו מיוסד על חוזה שביתת הנשק, וזה סידור זמני. אבל יהודי רוסיה יודעים שתקנות זמניות נמשכו לאורך ימים, היו [חוקים זמניים] ברוסיה אשר קבעו גורל יהודי רוסיה הצארית להרבה שנים. גם עלינו לראות הסידור הזמני של סידור שביתת הנשק לא שיחלוף מחר מחרתיים, אלא שעתיד להימשך הרבה שנים. כי קשה לראות סיכוי קרוב לשלום עם הערבים, אם כי אסור לנו אף פעם להתעלם מהסיכוי הזה, ואנו מחויבים לחתור תמיד לקראתו.

בנוגע לביטחון השוטף, נדמה לי ששלושה עקרונות קיימים... העיקרון הראשון, לדעתי, עלינו לשמור על כך שכל ההתחייבויות הכרוכות בחוזה שביתת הנשק יהיו התחייבויות בין שני הצדדים שצד אחד הם היהודים והצג השני – הערבים, ובשום פנים לא בינינו ובין האו"ם, או בינינו ובין איזה מדינה או שורה של מדינות לא ערביות המופיעות במקום האו"ם או בשם האו"ם... העיקרון השני, זה צריך להיות חוזה דו-צדדי, כלומר התחייבויות שנובעות מחוזה זה הן מותנות משמירת [כך במקור] התחייבויות על ידי הצד השני... והעיקרון השלישי הוא, שאם הצד השני איננו ממלא חובותיו בהתאם לחוזה ואין בכוחו של האו"ם או ברצונו של האו"ם – ובעניין זה אין שום הבדל אם איננו רוצה או איננו יכול – להכריח את הצד

⁷ התוכנית כללה שלושה שלבים: תיקון של אפיק הירדן, תוך האצת זרימתו פי 4; העמקת אפיק הנהר; ניקוז מי הביצות. הבסיס החוקי לפעולה הישראלית הייתה זיכרון שניתן על ידי השלטון העות'מאני והועבר לידי החברה להכשרת הישוב ב-1934. ראה: אריה שלו, "מאבק ושיתוף פעולה: 1953-1949", בתוך: אבנר ניב, משה מעוז ואבי קובנר (ע), **סוריה וביטחון ישראל**, מערכות, 1991, עמ' 336.

⁸ מרדכי בר-און, "עלי זית: הפשיטה בחופי הכינרת בליל 12 בדצמבר 1955", עמ' 90-93. <http://web.bgu.ac.il/NR/rdonlyres/F557B026-D963-483C-8B9F-9FA29CC30381/88738/4.pdf> על פי החוק הבינלאומי הכרה בלגיטימיות הנוכחות הסורית על גדת הכינרת פרושה הגדרתה כמדינת חוף בכל הנוגע לאגם הכינרת. המשמעות של מעמד זה – זכויות שימוש במי הכינרת.

השני שיקיים החלטתו – אז עלינו לדאוג לכך בעצמנו, במידה שכוחנו מגיע ובמידה שידנו מגעת ובמידה שזה לא מזיק לנו ובזמן ובמקום שדבר זה נוח ואפשרי לנו...

אולם האמת היא שאין קו ברור ומוחלט המפריד בין הביטחון השוטף ובין הביטחון הכולל. איזו פעולה חלקית נגד מסתננים, נגד הנחת מוקשים או נגד התקפה של מוצב ירדני או מצרי יכול [כך במקור] להתפתח למבצע מלחמתי. ואסור שאנו ניגרר מראש על ידי אפשרות של התפתחות כזו. אין זה אומר שנירתע להגן על עצמנו, אבל אסור גם שלא נראה מראש שדבר זה ייתכן שלא נתכונן לכל התוצאות, לא נשקול כל התוצאות וכל האפשרויות והתוצאות הכרוכות מפעולה יותר רצינית ובכל התוצאות שלה.

בן-גוריון, דברים בכנס הפיקוד הבכיר של צה"ל, 5 ביולי 1955: אלי שאלתיאל (ע), **דוד בן-גוריון: ראש הממשלה הראשון, מבחר תעודות**, גנזך המדינה, תשנ"ז, עמ' 284-285

משה דיין, אלוף פיקוד הדרום על תופעת ההסתננות ותגובת ישראל:

הערבים... עוברים לקצור תבואה שזרעו בשטח שלנו, הם נשותיהם וטפם, ואנו פותחים עליהם באש... שטחים נרחבים, למעלה מעשרה ק"מ בעומק, שרגל יהודית לא דורכת עליהם, והם מעלים עשב, ומהצד השני ישובים 200,000 ערבים רעבים [ואם] הם יעברו את השדות... אנו נירה עליהם... ערבים העוברים כדי להוציא תבואה, שהשאירו בכפרים העזובים... אנו מעלים אותם על מוקשים, והם חוזרים קטועי יד ורגל... ואיני יודע כל שיטה אחרת לשמור על הגבולות. אם יתנו לרועים ולקוצרים לעבור את הגבולות, הרי שמחר אין גבולות למדינת ישראל.

משה דיין בישיבת מזכירות מפא"י 18 ביוני 1950: דוד טל, **תפיסת הביטחון השוטף של ישראל: מקורותיה והתפתחותה 1949-1956**, אוניברסיטת בן-גוריון, 1998, עמ' 38.

השיטה היחידה שהוכיחה את עצמה כיעילה – לא כמוצדקת ומוסרית אלא כיעילה, כאשר ערבים מניחים מוקשים אצלנו, אם אנו מנסים לחפש את אותו ערבי, הרי אין לזה ערך. אך אם מפגיזים את הכפר הקרוב, על האנשים ואף והזקנים, הרי מתעורר הציבור שם נגד פריצת הגבולות, ועל ידי זה מתעוררת גם הממשלה המצרית והעבר-ירדנית למנוע מקרים כאלה, כי הפרסטיג' שלה מתערערת על ידי כך [...]. היות והם אינם מוכנים להיכנס למלחמה – לו היו מוכנים היו נכנסים – הם צריכים למנוע מעשים כאלה, והם [אכן] מונעים אותם. כדי לנקוט בשיטות אחרות צריך להגדיל את הצבא פי עשר, שיעמדו חיילים על כל משלט. עם הצבא שישנו היום, ובקווים של עשרות קילומטרים שאין בהם יישובים, אין גם חיילים שעומדים שם, אין שיטות אחרות יעילות

משה דיין, בישיבת מזכירות מפא"י וסיעתה בכנסת, 18 ביוני 1950: זכי שלום, **מדיניות הביטחון השוטף של ישראל בעשור הראשון**, האוניברסיטה הפתוחה, מהדורה פנימית, עמ' 23.

בן-גוריון, יולי 1955 בפני הפיקוד הבכיר של צה"ל:

מצבנו בעולם הוא כזה: יש גוש עולמי אחד שהוא רוצה להשמידנו, וזה גוש עמי ערב. יש גוש שני שאינו מוכן להשמידנו אבל מוכן לעזור לעמי ערב במלחמתם נגדנו וזה רוב עמי האסלאם. ויש גוש שלישי שאין לו נגדנו כלום אבל מסיבות שונות אינו רוצה להכיר בקיומנו... ויש גוש רביעי שהוא מודה במדינת ישראל אבל אינו מודה בקיום היהודי – וזה הגוש הקומוניסטי. ויש גוש חמישי שהוא מודה במדינת ישראל, אינו שולל קיום העם היהודי, אם כי לא אכפת לו אם תתקיים או לא, וזה כל השאר. כי אין הגויים מחויבים לדאוג ליהודים.

אורי ביאלר. "בן-גוריון ושאלת האוריינטציה הבין-לאומית של ישראל 1948-1956" אניטה שפירא (ע) **עצמאות. 50** השנים הראשונות, מרכז זלמן שז"ר, ירושלים, 1998, עמ' 220.

מקורות:

אורי ביאלר. "בן-גוריון ושאלת האוריינטציה הבין-לאומית של ישראל 1948-1956" אניטה שפירא (ע) **עצמאות. 50** השנים הראשונות, מרכז זלמן שז"ר, ירושלים, 1998, עמ' 220.

מרדכי בר-און, "עלי זית: הפשיטה בחופי הכינרת בליל 12 בדצמבר 1955", עמ' 90-93.

<http://web.bgu.ac.il/NR/rdonlyres/F557B026-D963-483C-8B9F-9FA29CC30381/88738/4.pdf>

שמעון גולן, **גבול חם מלחמה קרה: התגבשות מדיניות הביטחון של ישראל 1949-1953**, מערכות, 2000

זאב דרורי, "צבא וחברה במדינת ישראל בשנות החמישים",

<http://web.bgu.ac.il/NR/rdonlyres/356C9E94-62A5-4827-B0D3-8FFFE35ED36/88481/9.pdf>

משה דיין, **אבני דרך: אוטוביוגרפיה**, ידיעות אחרונות, 1976

דוד טל, **תפיסת הביטחון השוטף של ישראל: מקורותיה והתפתחותה 1949-1956**, אוניברסיטת בן-גוריון, 1998

אלון סילפין, "פעולות התגמול 1949-1955: רקע וסקירה כללית", אתר מט"ח:
<http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=10858>

חיה רגב ואביגל אורן, "פעולות התגמול בראשית שנות החמישים", אתר מט"ח:

<http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=10856>

אלי שאלתיאל (ע), **דוד בן-גוריון: ראש הממשלה הראשון, מבחר תעודות**, גנוז המדינה, תשנ"ז

אריה שלון, "מאבק ושיתוף פעולה: 1949-1953", בתוך: אבנר יניב, משה מעוז ואבי קובנר (ע), **סוריה וביטחון ישראל**, מערכות, 1991

זכי שלום, **מדיניות הביטחון השוטף של ישראל בעשור הראשון**, האוניברסיטה הפתוחה, מהדורה פנימית, 1999

אבי שליים, **קיר הברזל: ישראל והעולם הערבי**, ידיעות אחרונות, 2005

שני שיעורים - מלחמת סיני:

- הגורמים להחלטת ישראל לצאת למלחמה יזומה בשילוב עם מתקפה צרפתית-בריטית
- חלקן של המעצמות בעצירת הלחימה ובהסגת הכוחות
- תוצאות והשפעות המלחמה

* * *

1. הגורמים להחלטת ישראל לצאת למלחמה יזומה בשילוב עם מתקפה צרפתית-

בריטית: הרחבת המצור הימי על ישראל (ספטמבר 1955); עסקת הנשק הציכית, (ספטמבר 1955); הנחת העבודה של צה"ל לפיה מרגע שהמצרים יסיימו לקלוט את הנשק החדש ויגיעו לעוצמה הראויה, יצאו לסיבוב שני הצפוי להתרחש בקיץ 1956; שילוב האינטרסים בין בריטניה, צרפת וישראל במאבק מול נאצר. הצרפתים רצו בהפלת נאצר לאור הערכתם שהסיוע שהושיט למורדים באלג'יריה סיכן את נוכחותם שם. הבריטים זעמו על הלאמת התעלה על ידי נאצר. ישראל חששה לצאת למלחמה בנאצר, לבד בלא גיבוי מדיני ופיסי (תחמושת) בי"ל.

2. חלקן של המעצמות בעצירת הלחימה ובהסגת הכוחות: איומי ברה"מ והלחץ

האמריקני על ישראל; כניעת צרפת ובריטניה ללחץ האמריקני-סובייטי; תגובת ישראל ל"נטישת" שותפותיה למערכה וללחץ המעצמות.

3. תוצאות והשפעות המלחמה: יש להבדיל בין התוצאות לטווח הקצר (הצלחה צבאית לצד

מפלה מדינית), לבין ההשלכות בטווח הרחוק (כלכלית – השקט בגבול הדרומי אפשר למדינת ישראל להתמקד בצמיחה כלכלית, כולל יבוא נפט מאיראן לנמל אילת; מדינית – המדינות הימיות הכירו בזכותה של ישראל לחופש שיט, מעמדה הבי"ל של ישראל עלה במיוחד מול מדינות אפריקה, הידוק קשרי ישראל-ארה"ב, 'ההסכמות' בגינן נסוגה ישראל מחצי האי סיני הובילו לתמיכה בי"ל בדרישותיה עשור לאחר מכן, ערב מלחמת ששת הימים; פוליטית – השתקת מתנגדי הקו האקטיביסטי והתעצמותם הפוליטית של מובילי קו זה בהם – דוד בן-גוריון, שמעון פרס ומשה דיין.

להעשרת ההוראה:

רק, אבל רק אם נשאר לכם זמן ואתם אוהבים לספר סיפור טוב: על חשאיות המגעים בין ישראל לצרפת:

ב-28 בספטמבר [1956] בשעות הערב יצאו בסתר ארבעת חברי [המשלחת הישראלית] – גולדה מאיר, משה כרמל, שר התחבורה ששלט בצרפתית, דיין ופרס... במפציץ צבאי צרפתי שנחת בחשאי בשדה התעופה בחצור. הטיסה החשאית עברה דרך ביזרטה (בסיס צרפתי בטוניס), שם עברו החמישה למטוסו של הנשיא לשעבר, דה-גול, שהביאם לפריס.

במהלך הטיסה הקשה, במפציץ שאינו מיועד לנוסעים, ביקש השר כרמל לעשות את צרכיו בפאתי המטוס. בדרכו לשם מעד אל תוך פתח הטלת הפצצות, וכמעט צנח מטה אל הים. כרמל הצליח להיאחז בדפנות הפתח, וכעבור זמן קצר (שנראה לו בוודאי כנצח), חילץ אותו אחד מאנשי הצוות הצרפתיים. חייו של כרמל ניצלו, אבל אחדות מצלעותיו נשברו. השר קיבל טיפול בביזרטה, אך לא היה אפשר להחזירו ארצה מיד בלי להסתבך בהסברים לא-נוחים. כרמל המשיך איפוא לוועידה, שם ניסה למלא את תפקידו למרות כאביו הקשים... מצבו של השר הוטב משהו לקראת שובה של המשלחת ארצה, אך עדיין לא היה אפשר, כמובן, לספר מה אירע.

גולני, תהיה מלחמה... עמ' 262.

אגרת בן-גוריון אל הנשיא אייזנהאואר, 7 במרץ, 1957

נשיאי ואדוני היקר

לאחר שפינינו כל מדבר סיני כפי שהבטחתי במכתבי אליך מיום 8 בנובמבר, נוסף לכך גם מרצועת עזה, שלפי הכרתי העמוקה לא היינו צריכים מבחינה מדינית וביטחונית לפנות – הרשה לי לומר לך שעשינו זאת במידה רבה בתוקף מכתבך אלי מיום 2 במרץ, שבו אתה מביע אמונתך כי לישראל לא תהיה סיבה להתחרט על מה שעשתה, וכי התקוות והציפיות שנשמעו על ידי שרת החוץ שלנו, לדעתך לא יעלו בתוהו. איני צריך להגיד לך כמה אנו מוקירים המשכת הידידות בין ארה"ב וישראל, ואם אפשר הגברתה, ועד כמה אנו מוקירים כולנו, ואני במיוחד, אישיותך הדגולה. ואני רוצה להגיד מדוע היה כה קשה לנו... לפנות רצועת עזה. במשך 4 חודשים, לראשונה אחרי שמונה שנים, היו בני היישובים שלנו בדרום ובנגב חיים בשלווה בידעם שלא ישרקו בלילה רימון לביתם ושלא יפגעו בהם במארב בעובדם בשדה ביום... אני מאמין כי לא נצטרך להתחרט על כך, כפי שאתה בעצמך כתבת לי במכתבך...

שלך, ד. בן-גוריון

שאלתיאל, בן-גוריון... עמ' 376.

מבצע סיני, סרט דוקומנטארי, ארכיון הסרטים של שפילברג, 9 דקות ו-17 שניות. דובר אנגלית וייחודי בתמונות האישים ואווירה שהוא מביא:

<http://www.youtube.com/watch?v=LNmOT7VmLyY>

ד"ר אריה גילאי, **מלחמת סיני – מבצע "קדש"**, אתר הצנחנים. האתר מכיל מאמרים, תמונות, מפות:

<http://www.202.org.il/Pages/kadesh/kadesh.php>

מקורות:

- שלמה אהרונסון, דוד בן-גוריון: מנהיג הרנסנס ששקע, המרכז למורשת בן-גוריון, 1999
- אורי ביאלר, "בן-גוריון ושאלת האוריינטציה הבין-לאומית של ישראל, 1948-1956", בתוך: אניטה שפירא (ע), **עצמאות: 50 השנים הראשונות**, מרכז זלמן שז"ר, 1998
- מרדכי בר-און, **אתגר ותגרה: הדרך למבצע קדש 1956**, אוניברסיטת בן גוריון, באר שבע, 1991
- מוטי גולני, **תהיה מלחמה בקיץ**, מערכות, 1997
- משה דיין, **אבני דרך: אוטוביוגרפיה**, ידיעות אחרונות, 1976
- אייל כפכפי, **מלחמת ברירה: הדרך לסיני וחזרה, 1956-1957**, המאבק בין שתי אסכולות מדיניות בשנות החמישים, יד טבנקין והעמותה למורשת משה שרת, 1994
- נתנאל לורך, **בצבת המעצמות: ישראל ולחץ המעצמות בשלבי מלחמת העצמאות ומערכת קדש**, מערכות, 1990
- גדעון רפאל, **בסוד לאומים: שלושים שנות מדיניות חוץ – מבט מבפנים, עידנים וידיעות אחרונות**, 1981
- זכי שלום, **דוד בן-גוריון, מדינת ישראל והעולם הערבי, 1949-1956**, המרכז למורשת בן-גוריון, 1995